

Ролюк І.М.

студентка,

Ужгородський національний університет

ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА – ОДИН З ЕТАПІВ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Гуцульська Республіка – це унікальна сторінка державотворення. Ця сторінка яскраво свідчить про те, що закарпатські гуцули мали велике бажання жити разом зі своїми братами по східний бік Карпат.

Загалом в історії виникнення і правовому оформленні Гуцульської Республіки можна чітко виділити два етапи: перший етап охоплює період з листопада 1918 р. до перших днів січня 1919 р.; другий етап – зі січня 1919 р. до 10 вересня 1919 р. (підписання Сен-Жерменського договору).

Влада Гуцульської республіки поширювалася на порівняно невеликий регіон – це села Ясеня, Чорна Тиса, Лазещина, Стебний, Кервелів, Кваси, Білин, Богдан, Луга, Відричка, Розтоки та деякі інші. Селище Рахів і Трибушани стали буферною зоною між силами республіки і румунськими військами, які наступали на Закарпаття з півдня. Вищим органом влади стала Гуцульська Народна Рада, яку 18 грудня 1918 р. очолив С. Клочурак. До її складу входило 46 членів, які представляли інтереси різних груп гуцульського населення: близько 30 селян, 10 робітників, кілька осіб від

інтелігенції. На чолі Української Народної Ради в Ясині стояли досвідчені політичні діячі С. Ключурак, Д. Нямецук, три брати Климпуші (Дмитро, Іван, Василь) тощо. Як вищий законодавчий орган, Ясінська Рада організувала всі структури управління в селищі. Було обрано виконавчий орган – Головну управу в складі 12 осіб, що складалася з декількох комісій для керівництва окремими галузями діяльності.

Основним завданням Української Народної Ради в Ясені на початковому етапі її існування було налагодження зв'язків із Державним Секретаріатом ЗУНР у Станіславові. У середині листопада 1918 р. на офіційні переговори з представниками західноукраїнської влади щодо можливості приєднання до східних районів Закарпаття була направлена делегація на чолі зі С. Ключураком.

Під час зустрічі з міністром закордонних справ Сидором Голубовичем закарпатські депутати передали копію протоколу засідання Гуцульської народної ради про готовність до об'єднання з Україною. Проте прем'єр-міністр ЗУНР заявив, що через несприятливу ситуацію на українсько-польському фронті уряд не може надати українцям військово-політичну допомогу на Закарпатті і вони повинні проявити повну ініціативу.

У результаті візиту до Держсекретаріату ЗУНР був створений відділ пропаганди для угро-русинів, який очолив С. Ключурак. Не бажаючи вбити клин у відносини з сусідньою Угорщиною, через яку проходила важлива зброя, боєприпаси, сировина та українські військовополонені, західноукраїнський уряд вирішив неофіційно підтримувати гуцулів на Закарпатті. Наприкінці грудня 1918 р., намагаючись відновити контроль над північно-східними гірськими районами [1, с. 111].

У Закарпатську область влада Угорщини направила до Ясіня урядового комісара Калмана Фізешірі для розслідування «бандитизму» та «анархії» в регіоні, а також каральний батальйон із 6 чоловік. З поверненням угорських військ було роззброєно Народне ополчення, ліквідовано підпільну Українську Народну Раду в Ясині, відновлено угорську мову в школах та уряді, а колишніх угорських чиновників призначено на всі посади місцевого самоврядування краю. Було розпочато гоніння за українським національним рухом [2, с. 176].

У січні 1919 р. делегація Гуцульської Республіки на чолі з Ключураком вирушила до Станіславава, де він взяв участь у засіданні Національної ради ЗУНР, яка ухвалила рішення про об'єднання ЗУНР та УНР (УНР 1919 р.). На робочий з'їзд, який мав зібратися 26 січня 1919 р. в Києві, були обрані представники Закарпаття С. Ключурак і Ю. Брашайко.

Незважаючи на Акт злуки, Закарпаття залишилося під угорським військово-політичним контролем. Через складну ситуацію на українсько-польському фронті та зусилля уряду ЗУНР, щоб не зашкодити відносинам з Угорською Народною Республікою, Українській Народній Раді в Ясіні було відмовлено у військовій допомозі.

Державний секретар у військових справах ЗУНР Д. Вітовський лише погодився неофіційно направити групу офіцерів і вояків Української Галицької Армії як добровольців для допомоги в організації майбутніх збройних сил на Закарпатті. За попередньо узгодженим планом, під час традиційної щедрівки на православне Різдво в ніч з 6 на 7 січня 1919 року в селі Ясіня Степан Ключурак разом із братами-однодумцями Климпешем, Дмитром Німчуком та Михайлом Сабадюком таємно зібрали 86 осіб. озброєні гуцули з угорців роззброїли Гуцульську Народну Оборону разом із 23 добровольцями УГА та вояками-добровольцями. Тієї ж ночі святковим настроєм скористався озброєний загін у складі 109 чоловік під командою Степана Ключурака: захопив залізничну станцію, пошту та сільський уряд та обірвав телефонне сполучення з Раховом [3, с. 238].

8 січня 1919 р. на загальних зборах жителів Ясини та навколишніх сіл було відновлено Українську Народну Раду, яка проголосила незалежну Гуцульську Республіку і в спеціальному закликі закликала населення Закарпаття до збройного опору Угорське панування. Законодавчим органом створеного державного утворення була Українська Народна Рада (Сойму) у складі 42 осіб, а виконавчою – спеціальні відділи Ради (Уряду) у складі 12 членів, які щотижня звітували про свою роботу. Рішення ради мали силу закону, за дотриманням якого контролював районний суд. Також було створено військовий суд. С. Ключурак очолював законодавчу та виконавчу гілки влади, був командувачем збройними силами, виконуючи фактично президентські функції [4, с. 130].

Проголошена республіка прийняла українські державні символи (мову, герб і гімн) і була неофіційно визнана частиною Західноукраїнської Народної Республіки, що було відкладено через несприятливі міжнародні обставини.

Під впливом подій у Ясіні, населення багатьох сіл краю утворило власні муніципальні управи та вигнало угорських ставлеників. Добровольці масово вступали до збройних сил Гуцульської республіки і присягали їй на вірність. Ця міні-державка з самого початку вважалася центром української влади в краї, яка в міру розвитку загального національного повстання мала розповсюдитися на все Закарпаття і приєднатися до Західної України. Однак

після вдалого старту війська Гуцульської республіки 13 січня 1919 р. раптово зазнали катастрофічної поразки. Три укомплектовані гуцульські сотні, доповнені новоприбулими стрільцями та старшинами УГА, під командою С. Ключурака пройшли до Марамоша-Сигіта, щоб приєднатися до місцевої ради. Українські війська порівняно легко оволоділи Квасами, Білином і Рахівом і роззброїли там угорські війська та жандармерію [4, с. 131].

15 січня гуцульські війська зайняли Трибушани й Вишау, а того ж вечора, після невдалих переговорів з румунською владою в Сиготі, зайняли залізничний вузол Сигітська Комора й саме місто. У планах командуючого армією сотника Дениса Маєр-Михальського був подальший наступ на Тячів і Хуст. Та стрімке просування двотисячної румунської армії завадило цим планам. У ніч на 17 січня 1919 р. румуни нав'язали бій українській армії, унаслідок якого полягла велика кількість гуцульських вояків, частина потрапила в полон. В. Піпаш-Косівський зазначав, що з 1000 українських бійців в Ясіні повернулося не більше 170 [5, с. 110].

С. Забачинський стверджував, що в румунський полон потрапило 20 старшин і близько 400 стрільців. Відступ проводився надзвичайно хаотично, і армія залишилася практично без вищого командування [6, с. 2–3].

В. Гренджа-Донський усю відповідальність за Сигітську катастрофу покладає на командування, яке не підготувало план відступу. На нашу думку, винити в цьому провалі немає кого, адже війська діяли згідно з настановами Української Народної Ради в Ясіні, і намагалися вести переговори з румунським командуванням навіть на умовах здачі міста Сигот іноземній військовій команді [7, с. 67]. У свою чергу, усі очевидці тих далеких подій, зокрема С. Забачинський, поручик С. Глушко, зазначають, що румуни здійснили несподіваний наступ під прикриттям ночі, обстрілюючи всі можливі шляхи евакуації, і, таким чином, встигнути відступити стало неможливим [8, с. 2].

Залишки гуцульського війська відступили до Квасів, де зайняли оборону, та румунські війська припинили наступ. Попри загальний наступ румунських військ, юрисдикція Української Народної Ради в Ясіні поширювалась аж до Устерік (неподалік м. Рахів. – А.К., Я.П.) і села Богдан. Уряд Гуцульської Республіки продовжував плідно займатися громадськими й державними справами. Найскладнішою була праця в харчовій секції, головне завдання якої полягало в забезпеченні продуктами харчування жителів 20-тисячної республіки. Відтак було взято під контроль усі хлібні запаси, розроблено план поповнення їх продовольчими товарами. Але оскільки республіка не могла нічим торгувати, окрім дерева, яке до цього часу вважалося власністю

місцевих угорців, то деякі члени Ради були проти вирубування лісів, «бо як вернуться мадяри, то буде зле» [9, с. 7–9].

Після невдалих переговорів з румунським командуванням українське командування під командою капітана Масра-Міхальського наказало власним військам без бою відступити до Великого Бичківа. Під час відступу біля Сигіти Коморен через необережність українських старшин два гуцульські загони були оточені румунськими військами. 18 людей загинули, 39 отримали поранення, більшість потрапили в полон. Після цієї поразки окружна команда ЗУНР у Коломиї, побоюючись збройного конфлікту з Румунією та Угорщиною, наказала вивести всіх галичан із Закарпаття, залишивши Гуцульську Республіку наодинці зі своїми ворогами.

21 січня 1919 р., через кілька днів після невдалого нападу Гуцульської республіки на Сигіт, у Хусті відбувся з'їзд делегатів Рад Угорської Росії, який ухвалив резолюцію, яка закликала українську армію зайняти ці території. Проте уряд Ради УНР, проголошений 22 січня на Софійській площі в Києві, не мав тоді військових засобів для досягнення цієї мети. У першій половині 1919 р. східну частину від Закарпаття до Берегово окупували румунські війська, центральну частину, включно з Мукачево, окупували угорці, а західну разом з долиною Ужани окупувала чехословацька армія [10, с. 193].

Гуцульська республіка залишалася єдиним островом незалежності в області. Після трагічних подій у Сиготі гуцульські війська відійшли до передмістя Ясіня і контролювали місцевість до початку червня 1919 р. На початку квітня 1919 р. С. Ключурак отримав економічну допомогу від Західного секретаря ЗУНР С. Голубовича для господарської допомоги Гуцульщині [11, с. 39].

Будучи представником Закарпаття при уряді ЗУНР у Станіславі, С. Ключурак забезпечував поставки продовольства та нафти з Галичини в обмін на деревину, що дало змогу реалізувати соціальні та продовольчі програми для населення. Було відновлено залізничне сполучення з Раховом, Коломиєю та Станіславівом, відновлено зруйновані війною будівлі села, відкрито школи.

Після придушення революції в Угорщині Закарпаття було зайнято чехословацькими та румунськими військами, які діяли за мандатом Антанти. Делегація Української Народної Республіки від 5 березня 1919 р. протестувала проти наміру Чехословаччини і Румунії окупувати Закарпаття. Чехословацький уряд на чолі з Президентом Томашем Масариком через представників закарпатських українців в Америці

підписали угоду в Скрентоні (США) про приєднання майже усіх українських етнічних земель Закарпаття до складу Чехословаччини на правах широкої автономії. Використовуючи дану угоду на мирних конференціях у Парижі (ст. 81) та Сан-Жермені (ст. 53) чехословацький уряд приєднав Закарпаття до свого складу. Після захоплення військами країн Антанти території Гуцульської республіки вона припинила своє існування. Представники Гуцульської Народної Ради ще деякий час здійснювала управління в окремих населених пунктах. Тільки влітку 1920 р. чехословацька адміністрація повністю взяла під свій контроль територію, що входила до складу Гуцульської Республіки.

Отже, Гуцульська республіка – українське державне утворення, що виникло з народної ініціативи. І хоча поставлена тоді мета не була досягнута, однак існування республіки має велике історичне значення. Населення закарпатської Гуцульщини отримало досвід національно-визвольної боротьби, остаточно усвідомило себе українцями.

Список використаних джерел:

1. Масляник О. Гуцульська Республіка і Карпатська Україна в контексті національно-визвольних загань українського народу. Гуцульщина в плині віків: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції у Львові, 30 січня 2016 р. Львів : Ліга-прес, 2016. С. 111.
2. Кушинський А. Закарпаття в боротьбі: спогад. Буенос-Айрес : Вид-во Юліяна Середяка, 1981. С. 176.
3. Нариси історії Закарпаття / П. Грінчак, Е. Балагурі, Е. Грицак та ін. Ужгород, 1995. Т. II, 1918–1945. С. 238.
4. Ринажевський Б. Гуцульська республіка 1918–1919 рр. та її правовий статус. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2003. Вип. 38. С. 130–131.
5. Вегеш М., Токар М. Карпатська Україна на шляху державотворення. Ужгород : Карпати, 2009. С. 110.
6. Забачинський С. Випад галицьких військ на Закарпаття. *Літопис Червоної Калини*. 1932. Ч. 7–8. С. 2–3.
7. Гренджа-Донський В. Назустріч волі: зб. оповідань з часів революції 1918–19 рр. та ін. Ужгород : Унію, 1930. С. 67.
8. Забачинський С. Випад галицьких військ на Закарпаття. *Літопис Червоної Калини*. 1932. Ч. 7–8. С. 2.
9. Зимомря Т. Всупереч правді. Карпатська Україна. 1994. С. 7–9.
10. Кобилецький М. М. Гуцульська Республіка. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*. Львів, 2017. № 56. С. 193.
11. Кобилецький М. Утворення та структура державного апарату ЗУНР. Львів, 1998. С. 39.